

בודד בארמון סעדאבאד: שנה לבחירתו המחודשת של חסן רוחאני כנשיא איראן

רז צימט

במלאת שנה לבחירתו המחודשת כנשיא איראן ניצב חסן רוחאני בפני אתגרים חמורים מבית ומחוץ. הוא מתקשה יותר מתמיד לממש את הבטחותיו לציבור, ובראשן שיפור המצב הכלכלי והרחבת חירויות הפרט, חופש הפעולה שלו מוגבל על ידי השמרנים השולטים ברוב מוקדי הכוח באיראן והביקורת נגדו גוברת הן מצד יריביו המסורתיים בימין השמרני, בממסד הדתי ובמשמרות המהפכה, והן מצד תומכיו במחנה הרפורמיסטי. הקשיים הניצבים בפני הנשיא מאיימים לא רק על יכולתו לספק מענה למצוקות האזרחים אלא גם על עתידו הפוליטי לקראת המאבק הצפוי על ירושת המנהיג העליון. זאת ועוד, כישלונו עלול להגביר את הייאוש הציבורי, הניכר כבר כיום בהמשך גל המחאות ברחבי איראן, ולשחוק עוד יותר את הלגיטימציה של המשטר כולו.

בחודש אפריל דיווחו אמצעי תקשורת איראנים על פגישה, שהתקיימה באחרונה בין נשיא איראן, חסן רוחאני, לשלושה ממקורביו: הנשיא לשעבר, מוחמד ח'אתמי; יו"ר המג'לס לשעבר, עלי-אכבר נאטק נורי, וסגן הנשיא, אסחאק ג'האנגירי. בפגישה, שבה נדון מצבה של המדינה, הדגישו מקורביו הנשיא כי עליו לממש בהקדם את הבטחותיו לציבור, בהן פתרון המצוקות הכלכליות ושחרור שני מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית, מיר-חוסייין מוסוי ומהדי כרובי, ממעצר הבית בו הם נתונים מאז שנת 2011. הם הזהירו כי אם ציפיות האזרחים לא ייענו, יהיו לכך השלכות על תוצאות הבחירות הקרובות לנשיאות הצפויות להתקיים בשנת 2021.

שנה לאחר בחירתו המחודשת כנשיא, ניכר כי רוחאני מתקשה יותר מתמיד לעמוד בהבטחותיו, ובראשן שיפור המצב הכלכלי והרחבת חירויות הפרט. חופש הפעולה שלו נותר מוגבל על ידי השמרנים השולטים ברוב מוקדי הכוח, ובראשם המנהיג העליון ומשמרות המהפכה, והוא ניצב בפני שורה של אתגרים משמעותיים מבית ומחוץ.

במישור הכלכלי, תקוותיו של הנשיא לשיפור ניכר בעקבות הסכם הגרעין והסרת הסנקציות טרם התממשו. כשנתיים וחצי לאחר יישום ההסכם ניכר אומנם שיפור מסוים בכלכלת איראן, אך כשלים כלכליים מבניים, חוסר הוודאות בנוגע לעתיד הסכם הגרעין והסתייגותן המתמשכת של חברות מערביות מחידוש העסקים עם איראן ממשיכים להציב בפני המשטר האיראני שורה של אתגרים כלכליים חריפים. בחודשים האחרונים איבד הריאל האיראני כשליש מערכו ושערו בשוק החופשי הגיע לשפל חסר תקדים של 60 אלף ריאל לדולר. בניסיון לבלום את קריסת המטבע קבע הבנק המרכזי שער חליפין מלאכותי אחיד של 42 אלף ריאל לדולר וזמן קצר לאחר מכן עצרה הממשלה את מסחר הדולרים אצל חלפני הכספים על מנת להיאבק בשוק השחור של הסחר במטבע חוץ. כמה חלפני כספים נעצרו והמשטר הורה באופן שרירותי על הפסקת כל המרות הכספים במדינה. איש הדת השמרני הבכיר, איתאללה נאסר מכארם-שיראזי, אף הציע להוציא

להורג חלק מחלפני הכספים לשם הרתעה. כן אסרו השלטונות על אזרחים להחזיק בדולרים או בירו בשווי של יותר מ-10,000 דולר.

במקביל נמשך גל המחאות העממיות. בשבועות האחרונים פרצו הפגנות במספר ערים ברחבי איראן. בכאזרון שבמחוז פארס בדרום-מערב איראן פרצו בסוף אפריל התנגשויות אלימות בין כמה אלפי מפגינים לכוחות הביטחון על רקע כוונות הממשלה לבצע חלוקה מנהלתית של העיר. בכמה ערים במחוז כורדיסטאן פתחו סוחרים בשביתה עקב המשך סגירתם של מעברי הגבול בין איראן לכורדיסטאן העיראקית, המונע מעבר סחורות. באספהאן מחו חקלאים על החלטת השלטונות לקצץ את מכסות המים לחקלאות בגין מצוקת המים החמורה. מחאות על רקע דומה פרצו גם במחוזות נוספים בדרום איראן. אף כי לא ניתן לקשור בין גלי המחאה השונים, שחלקם אינם קשורים במישרין למצב הכלכלי, הרי שהם משקפים תסכול גובר בקרב הציבור לנוכח המצוקות המחרפות וכישלון השלטונות לספק להן מענה. בדומה לגל המחאה רחב ההיקף, שפרץ ברחבי איראן בדצמבר 2017–ינואר 2018, חלק מהמחאות לובשות אופי פוליטי ואנטי ממסדי. חלק מהמפגינים השמיעו ביקורת כנגד הפניית משאבי המדינה אל מחוץ לגבולותיה, למשל בסוריה, ונשאו קריאות, כגון: "האויב שלנו אינו אמריקה, האויב שלנו הוא כאן". גילויי מחאה הופנו גם כלפי אנשי דת ובאספהאן היפנו אזרחים את גבם לדרשן תפילות יום השישי במסגד כדי להביע את מחאתם נגד השלטונות.

בתוך כך גוברת הביקורת כלפי הנשיא גם מצד תומכיו במחנה הרפורמיסטי, החוששים שמא כישלון ממשלתו יחזק את הקיצונים או יסלול את הדרך לעלייתו של זרם פופוליסטי חדש, כשם שקרה בעקבות ניצחונו של מחמוד אחמדינז'אד בבחירות לנשיאות בקיץ 2005. באחרונה מתחו בכירים רפורמיסטים ביקורת על כישלון הנשיא לממש את הבטחותיו. פרופ' סאדק זיבאכלאם, הפרשן הפוליטי הבכיר מאוניברסיטת טהראן, הלן על כך שרוחאני אינו מספק פתרונות מעשיים למצוקות האזרחים. הפעיל הרפורמיסטי עבדאללה נאסרי תקף, אף הוא, את הנשיא ואמר כי היה עדיף אילו במקום למתוח ביקורת על פקידי הבכירים, היה רוחאני משתמש בסמכויותיו על מנת לקדם פתרונות מעשיים לבעיות המדינה. הוא הביא את המגבלות החדשות על פעילות הרשתות החברתיות כדוגמא לפער בין הבטחות הנשיא למדיניות הננקטת בפועל מצד השלטונות.

באחרונה, ומתוך הכרה בקושי להגביל את השימוש שהציבור הרחב עושה באפליקציה, החליטו השלטונות לאסור על גופים ממשלתיים להשתמש בטלגרם, אפליקציית המסרים הפופולארית ביותר במדינה, ששימשה, לטענתם, להסתה ולהתארגנות במהלך גל המחאה המקיף האחרון. במקביל הודיעו כמה בכירים איראנים על הפסקת השימוש באפליקציה. הדיווחים על אודות כוונת השלטונות לחסום את טלגרם הוצגו על ידי הרפורמיסטים כעדות נוספת למגבלות על חופש פעולתו של הנשיא גם בתחום חירויות הפרט, לאחר שבחודשים האחרונים הגבירו משמרות המהפכה את הדיכוי הפנימי.

בשעה שתומכיו המסורתיים של הנשיא מתקשים לתמוך בו, יריביו הפוליטיים בימין השמרני, בממסד הדתי ובמשמרות המהפכה מחריפים את המתקפות נגדו. באחרונה התחדש העימות בין הנשיא למשמרות המהפכה, לאחר שבנאום לרגל יום הצבא (19 באפריל) מתח רוחאני ביקורת מרומזת על הארגון. הוא ציין כי הצבא, במשתמע בשונה ממשמרות המהפכה, מעולם לא התערב בפוליטיקה ובכירים בצבא לא היו מעורבים במעשי שחיתות ולא חיפשו משרות פוליטיות או ניהוליות בתמורה לשירותם. בתגובה פרסמו משמרות המהפכה הודעה חריגה, בה הזהירו מפני ניסיונות לפגוע באחדות הלאומית ולהחליש את הארגון ומפקדיו. לביקורת הצטרף גם סגן מפקד

משמרות המהפכה, חוסיין סלאמי, שהצהיר כי אין זה ראוי שאישים מסוימים יתייחסו לחברים כאילו היו אויבים. איש הדת השמרני הבכיר, איתאללה נורי המדאני, הגיב על דברי הנשיא באומרו כי מי שמבקש ליצור אבחנה בין הצבא הסדיר למשמרות המהפכה הוא "בור או אויב".

הנסיבות הבינלאומיות והצפי לנסיגת ארצות הברית מהסכם הגרעין ב-12 במאי מציבות, אף הן, אתגר משמעותי בפני הנשיא, שההסכם נחשב לנכס הפוליטי המרכזי עבורו. החלטת הנשיא טראמפ לסגת מן ההסכם עלולה להגביר את הלחץ הכלכלי ולחזק עוד יותר את מתנגדי רוחאני, שהסתייגו מלכתחילה מהסכם הגרעין וטענו כי מדיניותו הפייסנית הובילה להסכם כניעה, שבמסגרתו הסכימה איראן לויתורים כואבים בלי לקבל כל תמורה. הנשיא נאלץ כבר עתה ליישר קו עם מבקריו מימין ולהחרیف את התבטאויותיו אשר לתגובתה הצפויה של איראן במקרה של נסיגת ארצות הברית מההסכם. לרגל אירועי יום הגרעין הלאומי, שצוין באיראן ב-9 באפריל, הצהיר רוחאני כי אם תיסוג ארצות הברית מההסכם, היא תתחרט על כך במהרה וכי תגובת איראן תהיה "חזקה יותר ממה שהם מדמינים".

בסיכומו של דבר, האתגרים המחרפים הניצבים בפני הנשיא מאיימים לא רק על יכולתו לממש את הבטחותיו, אלא גם על עתידו הפוליטי לקראת המאבק הצפוי על ירושת מנהיג איראן. כישלון הנשיא עלול לשחוק אף יותר את הלגיטימציה של המשטר כולו. סקר, שבוצע באחרונה על-ידי מכון סקרים איראנים, העלה כי רק 14.7 אחוזים מהציבור האיראני תומך ברפורמיסטים ו-11.1 אחוזים בלבד תומכים בשמרנים, כלומר, למעלה מ-74 אחוזים אינם תומכים כיום באף אחד משני הזרמים הפוליטיים המרכזיים. ממצאים אלה מצביעים על יאוש ציבורי גובר מהמערכת הפוליטית בכללותה, שעשוי להוביל בעתיד לחידוש המחאה העממית בהיקף ניכר ואף לאיים על יציבות המשטר. בהקשר זה יצוין, כי החלטה של הממשל האמריקאי לסגת מהסכם הגרעין עלולה להגביר את הלחץ הכלכלי, אשר לצד גורמים נוספים מזין את פוטנציאל המחאה. עם זאת, החלטה זו עשויה גם להקל על המשטר האיראני במאמציו לגייס את תמיכת חלק מהציבור נגד המערב, שיוצג אז כנושא המרכזי באשמה להחרפת המצוקות הכלכליות.